

بازاندیشی سیاست‌های نظام ملی میراث کشاورزی ایران در سایه بحران جنگ

عامل اصلی این مشکلات، مختل شدن تجارت از طریق تنگه هرمز می باشد. این تنگه تولیدکنندگان انرژی در خلیج فارس را با بازارهای جهانی پیوند می داد (FAO, 2026). کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد (UNCTAD) در سال ۲۰۲۶ خاطرنشان می کند که تنگه هرمز حدود ۳۸ درصد از نفت خام جهان، ۲۹ درصد از LPG، ۱۹ درصد از LNG و ۲۰ تا ۳۰ درصد از صادرات کود جهانی را از خود عبور می داد، نمودار شماره (۱).

افزایش قیمت کود، هزینه بالاتر سوخت، حمل و نقل و توزیع نهاده ها و دسترسی با تأخیر به آن ها موجب کاهش تمایل کشاورزان به کشت شده است. در صحرای آفریقا، جایی که ۸۰ درصد از کودها وارداتی هستند، این امر موجب آسیب پذیری زیادی می شود. شواهدی از کشورهای مختلف نشان می دهد که کشاورزان کشت خود را محدود کرده و یا به محصولات کم نهاده روی می آورند. این امور در نهایت منجر به تولید محصول کمتر در فصل های آینده خواهد شد (Njiwa et al. 2026).

نا اطمینانی جهانی ناشی از جنگ، بر قیمت کالاهای کشاورزی نیز تأثیر گذاشته است. به گونه ای که قیمت ذرت تحویل ماه مه از ۴,۴۸ دلار در هر بوشل در تاریخ ۲۷ فوریه به ۴,۶۲ دلار در ۱۳ مارس رسید که معادل افزایش ۳٪ درصدی است. قیمت سویا نیز با روندی صعودی همراه بوده است. قیمت سویا تحویل ماه مه از ۱۱,۶۲ دلار در ۲۷ فوریه به ۱۱,۹۲ دلار رسید که افزایشی ۳۰ سنتی و معادل ۲,۶ درصد است (Knudson, 2026). همچنین قیمت محصولات وابسته به نفت مانند مواد پلاستیکی تا ۳۵ درصد افزایش یافته که هزینه بسته بندی، سازه های گلخانه ای و نظام های آبیاری را به شدت بالا برده است.

به علاوه، ایران به مثابه یکی از کانون های استراتژیک تولید و توزیع غذا در خاورمیانه ایفای نقش کرده و اخلاص در نظام کشاورزی و تجارت آن موجبات تزلزل در بازارهای جهانی غذا را فراهم می آورد. تنش نظامی در کشور ایران با تولید سالانه بیش از ۱۵ میلیون تن غلات

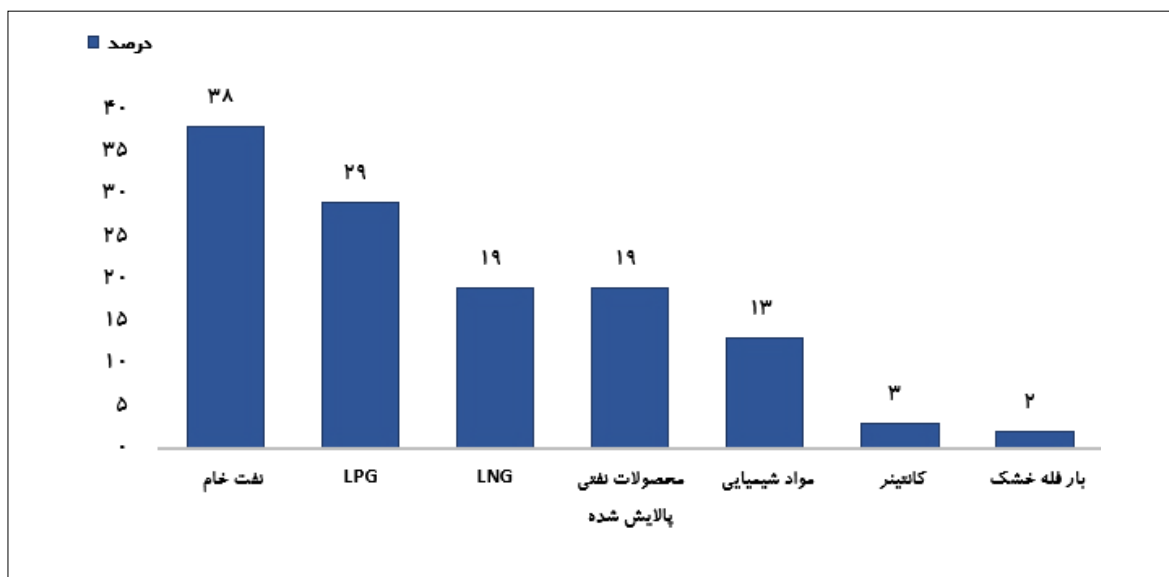
دکتر شهره سلطانی خانکهدانی

عضو هیأت علمی مؤسسه پژوهش های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

جنگ و نزاع باعث افزایش تعداد آوارگان، مهاجران و فقرا، کاهش ظرفیت تولیدات کشاورزی، اختلال در رشد اقتصادی و بالاتر رفتن قیمت غذا می شود که منجر به تشدید و افزایش ناامنی غذایی در کشورهای درگیر و همسایگان آن ها می گردد (جعفروند و همکاران، ۱۴۰۱). بررسی روندهای تاریخی جهان نشان می دهد جنگ های نظامی همواره بر ناامنی غذایی مؤثر بوده است. امنیت غذایی مردم جهان که دچار شوک غذایی ناشی از جنگ های منطقه خاورمیانه، جنگ روسیه و اوکراین در سال ۲۰۲۲ شده بود (نیکنامی، ۱۴۰۲)، این بار با التهاب منطقه خلیج فارس، به بحرانی تمام عیار تبدیل شد. از سویی، این جنگ بر توزیع انرژی و قیمت آن تأثیر گذاشته و از سوی دیگر، نهاده های کشاورزی مانند کود را محدود کرده است. در توضیح این واقعیت در گزارش فائو این گونه آمده است: «جنگی که در خلیج فارس در فوریه ۲۰۲۶ اتفاق افتاد، شوک بزرگی را بر انرژی، کود و نظام های کشاورزی و غذایی وارد کرد.

■ نمودار شماره (۱): سهم تجارت جهانی که قبل از جنگ آمریکا-اسرائیل علیه ایران از تنگه هرمز عبور می کرد. منبع: UNCTAD در سال ۲۰۲۶

در نشست های تخصصی بین المللی، بر توسعه دیپلماسی کشاورزی تأکید کرد و پیگیر رفع موانع تجارت فرامرزی محصولات کشاورزی شد. وی در یک گفت و گوی رسانه ای اعلام نمود که دولت دو سناریوی «تداوم جنگ» و «پایان جنگ یا آتش بس سه تا شش ماهه» را به صورت برنامه های کارشناسی شده تدوین کرده است که متناسب با تحولات آتی قابل اجرا خواهند بود.

برای مدیریت بهتر چالش های بخش کشاورزی در ایام بحران جنگ، بررسی های میدانی انجام گرفت. به عنوان نمونه ستاد امور جوانان و نخبگان وزارت جهاد کشاورزی (سال ۱۴۰۵) به رصد چالش های تولید بخش کشاورزی با استفاده از کارپیمایی و همچنین تحلیل گزارش های رسمی استان ها پرداخت. نتایج این تحقیق نشان دهنده شش خوشه اصلی موانع زنجیره تولید کشاورزی در شرایط جنگی بود. نقطه قوتی که در این تحقیق به آن اشاره شده است و موضوع مقاله حاضر می باشد، این است که مقوله «نیروی انسانی، معیشت و سرمایه اجتماعی» دارای کمترین گزارش مشکل در بخش کشاورزی در ایام جنگ بوده است. با اینکه گزارش های استانی نشان دهنده برخی اختلال ها در تأمین و دسترسی به نهاده ها، نگرانی در مورد انرژی و زیرساخت های حیاتی، تنگی مالی، بانکی و سرمایه در گردش، بازار، لجستیک و تنظیم مبادلات و حکمرانی ریسک بودند، کمترین آسیب پذیری در زمینه ی

و نقش کلیدی در تولید خرما، زعفران و پسته در سطح جهانی، پیامدهای غیرقابل انکاری برای امنیت غذایی منطقه ای و فرا منطقه ای به همراه دارد که باگذشت زمان مردم جهان بیش از پیش متوجه آن خواهند شد.

کشاورزی ایران در زمان جنگ

بر پایه داده های مرکز آمار ایران و گزارش های وزارت جهاد کشاورزی، سهم تولید داخل در تأمین نیاز غذایی کشور حدود ۸۵ درصد برآورد شده است. این سطح از خوداتکایی غذایی، سیاست گذاران را در دوران بحران مجبور به توجه نسبت به تولیدکنندگان داخلی و حفظ ظرفیت های تولید داخلی سوق داد (طوسی و پالوج، ۱۴۰۵). در این راستا، همکاری نهادهای دولتی بویژه وزارت جهاد کشاورزی با ذی نفعان بخش خصوصی، شامل کشاورزان، فعالان زنجیره ارزش، اصناف و تشکل های کشاورزی، به تداوم جریان عرضه کالاهای اساسی و ثبات نسبی قیمت و بازار محصولات کشاورزی در ایام جنگ انجامید. گزارش های رسمی منتشرشده از سوی دولت حاکی از آن است که در این بازه زمانی، کمبود گسترده یا اختلال سیستمیک در تأمین کالاهای اساسی در سطح ملی ثبت نشده است. در عرصه بین المللی نیز، وزیر جهاد کشاورزی طی مکاتبات با سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو) و مشارکت

■ ■ ■

نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی، متعلق به نسل‌های آینده هستند. توسعه این نظام‌ها نه تنها به حفظ هویت فرهنگی و زیست‌محیطی ایران کمک می‌کند، بلکه می‌تواند الگویی الهام‌بخش برای کشاورزی پایدار در سطح منطقه‌ای و جهانی باشد.

محسوب می‌شوند (FAO, 2005). توجه به نظام‌های میراثی کشاورزی در جهان، اولین بار توسط سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد انجام شد. یک متخصص ایرانی به نام دکتر پرویز کوه‌افکن به اتفاق تیم کارشناسی پیشنهاد ابتکار «جیاس» یا نظام‌های میراث کشاورزی مهم جهانی^۲ را به سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد ارائه دادند. سال ۲۰۰۲ در جریان اجلاس جهانی توسعه پایدار در ژوهانسبورگ آفریقای جنوبی، جیاس از سوی فائو به عنوان یک ابتکار مشارکتی جهانی برای حفاظت و مدیریت تطبیقی ارائه شد (FAO, 2018). برنامه جیاس بر اهمیت ارتقای درک عمومی و دانش بین‌المللی در زمینه اهمیت کشاورزان خرده‌پا، مردم بومی، اجتماعات سنتی و کشاورزی خانوادگی تأکید دارد (Koohafkan and Altieri, 2011). نظام‌های میراثی کشاورزی، پدیده‌های منحصربه‌فردی هستند که توانایی بشر برای تطبیق و سازگاری با محیط فیزیکی در حال تغییر را نشان می‌دهند. در این نظام‌ها، تعهد مردم در قبال احترام به شرایط طبیعی و حفظ آن قابل مشاهده است. ویژگی منحصربه‌فرد دیگر آن‌ها، ارزش‌های اخلاقی، مذهبی و زیبایی‌شناسی، احترام به حقوق مردم بومی و محلی، ارتباط آن‌ها با تنوع زیستی و غنای تنوع طبیعی و فرهنگی و ذخیره غنی از دانش و تجربه است. همه این ویژگی‌ها، منجر به تاب‌آوری بشر در طول دوره‌ها شده است (سلطانی و کیانی راد، ۱۴۰۲).

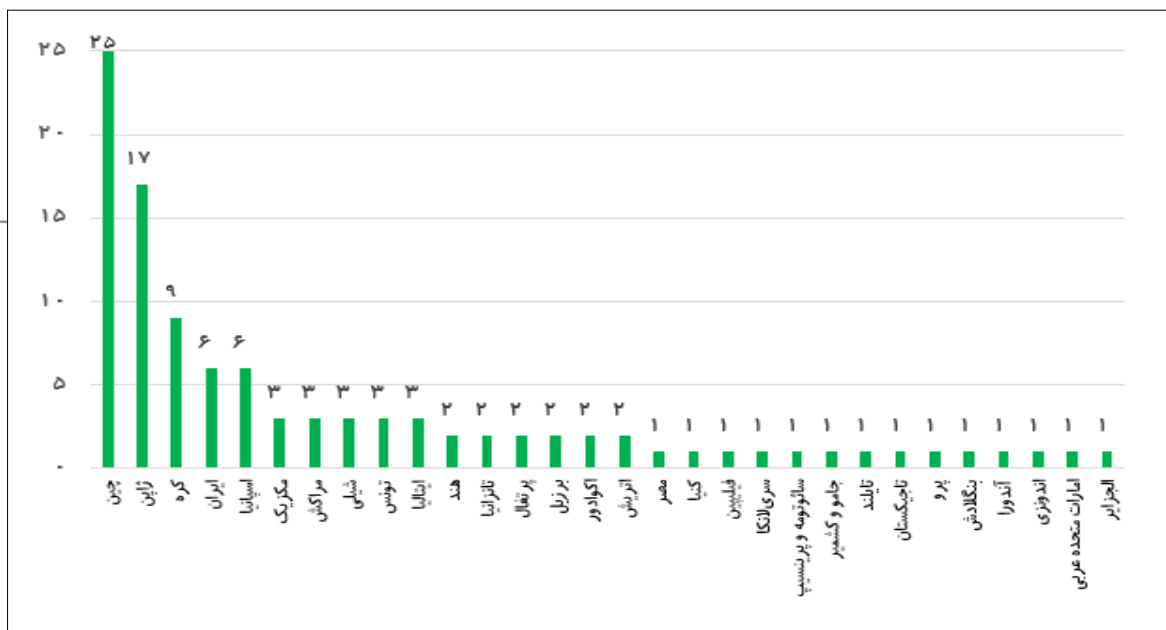
شکل شماره (۱): معیارهای جیاس

نیروی انسانی، معیشت و سرمایه انسانی گزارش شده بود. تفسیر این یافته مستلزم درک ساختار تاریخی-اکولوژیک نظام کشاورزی ایران است. برخلاف الگوهای کشاورزی صنعتی تک‌محصولی که بر واردات نهاده‌های خارجی و یکنواختی ژنتیکی استوار هستند، کشاورزی ایران بر پایه تنوع بیولوژیک غنی، دانش بومی مکان‌گزینی و الگوهای مدیریت تطبیقی منابع آب و خاک شکل گرفته است. این نظام‌های میراثی که طی هزاران سال تکامل یافته‌اند، بر سه اصل تنوع‌بخشی تولید، انعطاف‌پذیری اکولوژیک و تاب‌آوری اجتماعی استوار بوده (سلطانی و کیانی راد، ۱۴۰۲) و در مواجهه با شوک‌های خارجی از جمله اختلال در زنجیره‌های تأمین بین‌المللی، تخریب زیرساخت‌های صنعتی و تحریم‌های اقتصادی عملکرد حیاتی از خود نشان داده‌اند. با این حال، نباید این تاب‌آوری ذاتی را به مثابه تضمین بلاعوض امنیت غذایی تلقی کرد، بلکه باید آن را زنگ خطری برای بازاندیشی راهبردی در سیاست‌گذاری بخش کشاورزی و الگوهای تخصیص منابع قلمداد نمود؛ بازاندیشی که حفظ، احیا و توسعه پایدار این نظام‌های میراثی را در کانون توجه قرار دهد. در غیر این صورت، فرسایش تدریجی سرمایه‌های بومی می‌تواند تاب‌آوری اکولوژیک و امنیت غذایی بلندمدت کشور را با مخاطره‌ای جدی مواجه سازد. اولین پیش‌نیاز برای حفظ نظام‌های میراثی کشاورزی، کسب شناخت از دیدگاه‌های نظری و عملی در مورد آن می‌باشد؛ بنابراین توضیحات بیشتر در مورد مفهوم نظام‌های میراثی کشاورزی و توجه به آن در جهان و ایران در بخش بعد آمده است.

مفهوم نظام میراثی کشاورزی

«نظام‌های میراثی کشاورزی»^۱، بهترین و برجسته‌ترین نمونه‌های کشاورزی خانوادگی، سنتی و خرده‌پا هستند که از آزمون زمان سربلند بیرون آمده و الگویی برای پایداری در امنیت غذایی، اشتغال، سلامتی و محیط‌زیست

■ نمودار شماره (۲): فراوانی سایت‌های جیاس در کشورهای مختلف دنیا

نظایر میراثی کشاورزی در جهان

پس از طرح پیشنهاد اولیه جیاس در سال ۲۰۰۲ و انجام فعالیت‌های مختلف در سطح جهان، با همکاری نهادهای بین‌المللی، در سال ۲۰۱۶، جیاس رسماً تبدیل به یک «برنامه» در سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد شد (Yiu et al. 2022). اکنون که بیش از ۲۰ سال از فعالیت‌های جیاس در جهان می‌گذرد، مشخص شده است که جیاس راه‌حلی را برای مشکلات بسیار مهم جهانی ارائه داده است (Li et al. 2025) و بسیاری از کشورها را ترغیب کرده تا نظام‌های میراث کشاورزی خود را در سطح جهانی ثبت کنند، به‌طوری‌که تاکنون ۱۰۴ نظام در ۲۹ کشور به‌عنوان جیاس ثبت شده است، نمودار شماره (۲). به‌علاوه، کشورها به‌سرعت نظام ملی خود برای ثبت نظام‌های میراثی در داخل کشورها ایجاد کردند؛ به‌طور مثال، کشور ژاپن در سال ۲۰۱۶ با راه‌اندازی (J-NIAHS) اقدام به ایجاد نظامی کرد که در آن دقیقاً با معیارهای فائو، نظام‌های میراثی کشاورزی داخلی ثبت می‌شود. تاکنون ۱۵ نظام میراثی با این شرایط در داخل ژاپن ثبت شده است (Nath et al, 2025). کشور چین در سال ۲۰۱۲، پروژه جیاس را راه‌اندازی کرد. در سال ۲۰۱۳، وزارت کشاورزی ۱۹ سایت

بر اساس شکل شماره (۱) به‌طور کلی پنج معیار برای ثبت هر نظام در نظر گرفته می‌شود که عبارتند از معیشت و امنیت غذایی، تنوع زیستی، نظام دانش و فنون سنتی، سازمان‌های اجتماعی و ارزش‌های فرهنگی و درنهایت، چشم‌انداز بصری بارز (Yiu et al. 2022). هدف نهایی فرایند شناسایی و ثبت نظام‌های میراثی کشاورزی، حفاظت پویا^۳ از آن‌ها می‌باشد. صیانت پویا در مقابل حفاظت ایستا، به معنای ایجاد سازوکارهایی برای تطبیق‌پذیری، نوآوری و ارتقای مستمر این نظام‌ها در مواجهه با چالش‌های نوظهور است (FAO, 2008). طراحی چنین چارچوبی نیازمند شناخت دقیق از ویژگی‌های بومی هر نظام، تحلیل نقاط قوت و ضعف و بهره‌گیری از تجارب موفق جهانی در زمینه‌ی حفاظت از میراث کشاورزی است.

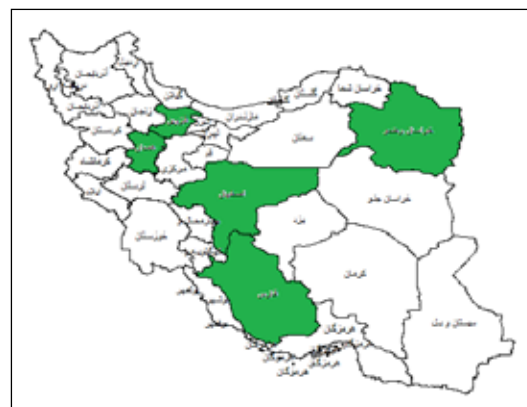

را در فهرست نظام‌های میراثی ثبت کرد. تا سال ۲۰۱۶، یک فهرست اولیه از نظام‌های ملی ایجاد شد و سیستم تکمیل گردید. از آن پس پژوهش درباره نظام جیاس بر شناسایی میراث، حفظ منظر، تعادل اکولوژیکی و ارزیابی منابع متمرکز بوده است. برای اطمینان از حفاظت مؤثر و تداوم عملکردهای اکولوژیکی و فرهنگی، بعدها رویکردی چند ذی‌نفعی پیشنهاد شد که شامل دولت، دانشمندان، سازمان‌های اجتماعی، جوامع محلی، مشاغل و کشاورزان می‌شد. در چنین سیستم جامعی با مشارکت همه ذی‌نفعان و نهادها، در حال حاضر نظام‌های ملی میراث کشاورزی چین به ۱۹۶ مورد رسیده است (Ju et al, 202۵). به‌طور مشابه در کشور کره نظام کیاس^۵ و کیفهس^۶ ایجاد شده است. این نظام‌ها، علاوه بر این که به ثبت نظام‌های میراثی کشاورزی مهم ملی قبل از تبدیل آن‌ها به نظام‌های جهانی می‌پردازند، از اجرای برنامه اقدام نیز حمایت می‌کنند (Fuller et al. 2015; Jiao et al. 2016; Kajihara et al. 2018).

نظام‌های میراثی کشاورزی در ایران

در کشور ایران، وزارت جهاد کشاورزی مسئولیت نظام‌های میراثی کشاورزی را به عهده دارد. «موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی» به‌عنوان نقطه تماس فائو در ایران در زمینه‌ی نظام‌های میراثی

کشاورزی مهم جهانی، فعالیت‌های خود در زمینه‌ی جیاس را با دستور وزیر کشاورزی وقت در سال ۱۳۹۲ آغاز کرد. با اجرای پروژه‌های پژوهشی متعدد، تنظیم تفاهم‌نامه‌های همکاری با نهادهای متصدی و سازمان جهاد کشاورزی استان‌ها، گزارش‌های مختلف در این زمینه تهیه شده است. حاصل کار این اقدام ملی این بوده است که از بین نظام‌های پیشنهادی، اثبات معیارهای پنج‌گانه و ارائه شواهد و پیشنهاد به فائو، بر اساس شکل شماره (۲) تعداد شش نظام میراثی کشاورزی مهم جهانی در ایران ثبت شده است که شامل:

- ۱ نظام کشاورزی مبتنی بر قنات در کاشان (۲۱۴)،
- ۲ نظام تولید انگور و فراورده‌های آن در دره جوزان ملایر (۲۰۱۸)،
- ۳ نظام تولید زعفران مبتنی بر قنات در گناباد (۲۰۱۸)،
- ۴ باغات سنتی باستانی قزوین (۲۰۲۳)،
- ۵ نظام سنتی کشت گردو توپسراکان (۲۰۲۳)،
- ۶ نظام میراثی باغات انجیر استهبان (۲۰۲۳) می‌باشد (سلطانی، ۱۴۰۴).

از آنجا که ایران یک کشور مهم و با سابقه تاریخی، فرهنگی و دانشی قوی در بخش کشاورزی است و اکنون از لحاظ تعداد نظام‌های ثبت شده جیاس، به‌صورت مشترک با کشور اسپانیا دارای رتبه چهارم جهانی است.

کارکرد نظام‌های میراث کشاورزی در بحران

اهمیت نظام‌های کشاورزی سنتی از آنجا ناشی می‌شود که این نظام‌ها موجب پایداری معیشت، حفظ و نگهداری جوامع روستایی، ذخیره دانش و حفظ چشم‌اندازها و تنوع زیستی هستند. اهمیت شناسایی و حفاظت از نظام‌های میراثی کشاورزی در زمانی که با تغییر اقلیم و محدودیت منابع طبیعی، امنیت غذایی دچار چالش می‌شود، بیشتر است (Koochafkan and Altieri, 2011). از جمله مزایای نظام‌های میراثی در زمان بحران می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

■ **حفظ امنیت غذایی:** یکی از معیارهای مهم جیاس،

■ ■ ■
 نظام‌های میراثی کشاورزی، پدیده‌های منحصربه‌فردی هستند که توانایی بشر برای تطبیق و سازگاری با محیط فیزیکی در حال تغییر را نشان می‌دهند. در این نظام‌ها، تعهد مردم در قبال احترام به شرایط طبیعی و حفظ آن قابل مشاهده است.

وابسته هستند و تا حدی بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند (Fuller et al, 2015) آن‌ها به عنوان سیستم‌های زنده‌ای توصیف می‌شوند که پویا و سازگار هستند و ارزش‌های راهبردی چند کارکردی و پایداری را نشان می‌دهند (Jiao et al, 2016).
 ■ **کاهش مهاجرت:** در دهه‌های اخیر مناطق روستایی در سراسر جهان متحمل کاهش شدید جمعیت، افزایش روند پیری و مهاجرت به شهرها شده‌اند. این امر در برخی مناطق منجر به متروک شدن روستاهای متعدد و ازدیاد روستاهای بدون فعالیت‌های اقتصادی شده است که پیامدهای جدی اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را نیز در پی داشته است (شاهمرادی، ۱۴۰۱). ثبت سایت‌های جیاس، رونق گردشگری و افزایش درآمد منجر به این می‌شوند که مهاجرت کاهش یافته و حتی در برخی مناطق مهاجرت معکوس به سایت‌های جیاس اتفاق بیفتد.
 ■ **جذب جمعیت آسیب‌دیده از جنگ و توسعه گردشگری:** گردشگری روستایی و کشاورزی در سایت‌های جیاس، از یک سو به رشد اقتصادی و تنوع فعالیت‌های روستایی منجر شده و از سوی دیگر با جذب مازاد نیروی انسانی، به ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان روستاها کمک می‌کند و بدین ترتیب فرصتی برای توسعه همه‌جانبه قلمداد می‌شود (سلطانی و همکاران، ۱۴۰۱). هرچند مطلوبیت روستاها به عنوان محل سکونت نسبت به شهرها به مرور زمان بیشتر شده است، در زمان بحران، گردشگری فصلی و مهاجرت موقت به مناطق امن‌تر مانند روستاها بیش از پیش دیده می‌شود.
 ■ **بازاریابی بهتر محصولات کشاورزی:** جدیدترین تحقیقات نشان داده‌اند که ثبت نظام‌های جیاس منجر به دیده شدن بیشتر سایت‌ها و افزایش پایداری اقتصادی از طریق برچسب‌زنی، برند سازی و بازاریابی بهتر محصولات می‌شود (Camporese et al, 2026).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

جنگ تحمیلی اخیر نشان داد که نظام‌های کشاورزی سنتی خانوادگی با توجه به ویژگی‌های ذاتی نهفته در خود مانند

حفظ امنیت غذایی و معیشت جامعه است. برای تضمین امنیت غذایی، سایر معیارها مانند حفاظت از تنوع زیستی (Park & Oh, 2017)، مقابله با تغییرات اقلیم (Qiu et al, 2016)، حفاظت از تنوع فرهنگی و سایر دغدغه‌هایی که بشر با آن مواجه است، اهمیت زیادی دارد. اقتصاد این نظام‌ها، اقتصاد چرخشی است. در نظام‌های با اقتصاد چرخشی^۷، بهینه‌سازی کارایی منابع و استفاده طولانی‌تر، بازیافت، بهینه‌سازی ارزش اقتصادی نهاده‌ها و درعین حال کاهش تأثیرات منفی زیست‌محیطی، مدنظر قرار می‌گیرد (ملایری، ۱۴۰۴).
 ■ **حفظ تنوع زیستی:** جیاس به عنوان سیستم «زنده» نشان داده می‌شود که بسیاری از عناصر «زنده» مانند حیوانات و گیاهان را در برمی‌گیرد و با پیشرفت جامعه با حمایت دانش و فناوری سنتی و مشارکت مستمر کشاورزان، تکامل می‌یابد.
 ■ **جلب مشارکت جامعه:** جامعه باید مسئول تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات دسته‌جمعی ضروری به منظور تضمین تداوم تلاش‌های صورت گرفته برای حفظ میراث کشاورزی باشد. علاوه بر این جامعه باید آگاه باشد که منابع طبیعی شکننده‌اند و تمام‌شدنی هستند و باید به آن با مفهوم مدیریت تأمین پایداری نظیر یک پدر خوب برای منابع داخل قلمرو توجه کند (جوافشان، ۱۳۹۳). مشارکت مؤثر جامعه فرایندی است که برای ارتقای مدیریت پایداری میراث در درازمدت حیاتی است (Kajihara et al. 2018).
 ■ **حفظ میراث فرهنگی گذشتگان:** یکی از معیارهای پنج‌گانه جیاس، ارزش‌های فرهنگی می‌باشد. روش‌های سنتی کشاورزی که تنوع زیستی و کشاورزی را حفظ می‌کند بخشی از فرهنگ بومی جامعه است. (Caiji & Xue, 2016)
 حفظ ارزش‌های فرهنگی بومی جامعه در شرایطی که تاخت و تاز فرهنگ‌های بیگانه کشورهای مدرن بر کشورهای در حال توسعه مردم را به مصرف بیشتر و تجمل‌گرایی سوق می‌دهد، اهمیت زیادی در دستیابی به توسعه دارد.
 ■ **افزایش سطح سازگاری و پایداری:** نظام‌های جیاس، چندبعدی هستند و از زیرسیستم‌های اکولوژیکی و اجتماعی تشکیل شده‌اند که به طرق مختلف به یکدیگر

دانش بومی، خودکفایی، اقتصاد چرخشی، مکان‌گزینی صحیح و تنوع زیستی، برگ برنده ایران در تأمین غذای مردم در زمان بحران هستند. این جنگ نشان داد سرمایه‌گذاری تاریخی در نظام‌های میراثی کشاورزی، به مثابه یک بیمه اجتماعی-بوم‌شناختی عمل کرده که از شدت آسیب‌پذیری بخش کشاورزی در برابر بحران‌های نظامی و اقتصادی کاسته است. کشور ایران، برخلاف بسیاری از کشورها وابسته به نظام‌های کشاورزی صنعتی تک‌محصولی نبوده، از تنوع ژنتیکی غنی، دانش بومی مکان‌گزین و الگوهای مدیریت منابع آب و خاکی برخوردار است که در طول هزاران سال در قالب نظام‌های میراثی کشاورزی شکل گرفته‌اند. این نظام‌ها که بر پایه تنوع‌بخشی، انعطاف‌پذیری اکولوژیک و تاب‌آوری اجتماعی استوارند، در مواجهه با شوک‌های خارجی از جمله اختلال در زنجیره‌های تأمین وارداتی، تخریب زیرساخت‌های صنعتی و تحریم‌های اقتصادی، نقش حیاتی ایفا کرده‌اند. با این حال، این تاب‌آوری ذاتی نباید به توهم امنیت کامل منجر شود؛ بلکه باید به مثابه زنگ خطری برای بازاندیشی راهبردی در سیاست‌گذاری و تخصیص منابع در جهت حفظ، احیا و توسعه پایدار این نظام‌ها مورد توجه قرار گیرد. در غیر این صورت، فرسایش تدریجی سرمایه‌های بومی ناشی از سیاست‌های توسعه صنعتی یک‌سویه، مهاجرت روستاییان و تغییر الگوهای مصرف، می‌تواند تاب‌آوری اکولوژیک و امنیت غذایی بلندمدت کشور را با مخاطره جدی مواجه سازد. به همین دلیل، نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی، با وجود ظرفیت‌های بالای اقتصادی، زیست‌محیطی و فرهنگی، در معرض تهدیدات جدی از جمله تغییرات اقلیمی و خشکسالی‌های مکرر، مهاجرت روستاییان و کاهش جمعیت فعال در مناطق کشاورزی، فرسایش دانش بومی و گسست نسلی در انتقال تجربیات، فشارهای اقتصادی و رقابت با کشاورزی صنعتی و نبود سیاست‌های حمایتی و برنامه‌ریزی جامع برای حفاظت و بهره‌برداری پایدار قرار دارند، حفاظت پویا از این نظام‌ها در اولویت بسیاری از کشورها قرار گرفته است. نظر به تاریخچه

طولانی پرافتخار کشور ایران، نظام‌های میراثی کشاورزی مهم در آن، به مثابه گنجینه‌ای از دانش بومی، تنوع زیستی، ارزش‌های فرهنگی و چشم‌اندازهای طبیعی، ظرفیت بی‌نظیری برای توسعه پایدار دارند. در شرایطی که کشاورزی صنعتی با چالش‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی مواجه است، بازشناسی و تقویت این نظام‌ها می‌تواند به عنوان راهکاری برای ارتقای تاب‌آوری عمل کند. برای بهره‌گیری مؤثر از این ظرفیت، مجموعه‌ای از اقدامات سیاستی ضروری است: ■ برنامه‌ریزی دقیق برای حمایت قانونی از کشاورزان و نهادهای سنتی فعال در نظام‌های میراثی از طریق تخصیص شفاف و عادلانه مشوق‌های اقتصادی، بیمه‌های تخصصی و تسهیلات هدفمند و متناسب با شرایط این کشاورزان،

■ پیگیری ایجاد پشتوانه قانونی برای حفاظت از میراث کشاورزی ایران،

■ مستندسازی و ثبت ملی نظام‌های واجد شرایط، با همکاری نهادهای داخلی قبل از ثبت بین‌المللی آن‌ها، ■ ترویج آموزش و آگاهی عمومی درباره ارزش‌های این نظام‌ها، از طریق برنامه‌های آموزشی، رسانه‌ای و روایتگری محلی، ■ توجه به ارزش‌های جیاس در سیاست‌های توسعه روستایی بویژه در چارچوب برنامه‌های اقتصاد مقاومتی، اقتصاد چرخشی، گردشگری پایدار و تاب‌آوری اقلیمی، ■ تقویت همکاری بین بخشی میان وزارت جهاد کشاورزی، وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی؛ نهادهای محیط‌زیستی، دانشگاه‌ها و جوامع محلی.

در نهایت، لازم به توضیح است که نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی، متعلق به نسل‌های آینده هستند. توسعه این نظام‌ها نه تنها به حفظ هویت فرهنگی و زیست‌محیطی ایران کمک می‌کند، بلکه می‌تواند الگویی الهام‌بخش برای کشاورزی پایدار در سطح منطقه‌ای و جهانی باشد. اکنون زمان آن رسیده است که این میراث زنده، با نگاهی آینده‌نگرانه، در مرکز توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در زمینه‌ی کشاورزی و توسعه قرار گیرد.

جنگ تحمیلی اخیر نشان داد که نظام‌های کشاورزی سنتی خانوادگی با توجه به ویژگی‌های ذاتی نهفته در خود مانند دانش بومی، خودکفایی، اقتصاد چرخشی، مکان‌گزینی صحیح و تنوع زیستی، برگ برنده ایران در تأمین غذای مردم در زمان بحران هستند.

- Camporese, M. Chiara, Marion Jay, Maiko Nishi, and Tobias Plieninger (2026). Exploring the Role of Globally Important Agricultural Heritage Systems in Integrated Landscape Approaches. doi:10.5751/ES-17116-310203.
- FAO (2005). Globally important Indigenous Agricultural Heritage Systems (GIAHS): Strategic framework. Food and Agriculture Organization, Rome, Italy.
- FAO (2008). Conservation and Adaptive Management of Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS), Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, Italy.
- FAO (2018). Globally Important Agricultural Heritage Systems: Combining Agricultural Biodiversity, Resilient Ecosystems, Traditional Farming Practices and Cultural Identity; Food and Agriculture Organization: Rome, Italy.
- FAO (2018). Globally Important Agricultural Heritage Systems: Combining Agricultural Biodiversity, Resilient Ecosystems, Traditional Farming Practices and Cultural Identity; Food and Agriculture Organization: Rome, Italy.
- FAO (2026). Global agrifood implications of the 2026 conflict in the middle east Impacts on energy and fertilizer trade, and food security, Italy, Rome.
- Fuller, A. M. Min, Q., Jiao, W., & Bai, Y. (2015). Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS) of China: the challenge of complexity in research. Ecosystem Health and Sustainability, 1(2), 1-10.
- Jiao, W., Fuller, A. M., Xu, S., Min, Q., & Wu, M. (2016). Socio-ecological adaptation of agricultural heritage systems in modern China: Three cases in Qingtian County, Zhejiang Province. Sustainability, 8(12), 1260.
- Ju, F.; Yang, R.; Yang, C. Analysis of Spatiotemporal Dynamics and Driving Factors of China's Nationally Important Agricultural Heritage Systems. Agriculture 2025, 15, 221. <https://doi.org/10.3390/agriculture15020221>.
- Kajihara, H., Zhang, S., You, W., & Min, Q. (2018). Concerns and opportunities around cultural heritage in east Asian globally important agricultural heritage systems (GIAHS) Sustainability, 10(4), 1235.
- Knudson, W. (2026). Impact of the War in Iran on the Agri-Food System, Working Paper 0301-2026 March 2026 Michigan University.
- Koohafkan, P. and Altieri, M. (2011). A methodological framework for the dynamic conservation of agricultural heritage systems, FAO, Rome, Italy.
- Li, Q., Jian, B., Yang, Y. et al. Agricultural heritage systems and county economic development. Environ Dev Sustain (2025). <https://doi.org/10.1007/s10668-025-06288-z>.
- Nath, T. K., Inoue, M., Ee Wey, Y., & Takahashi, S. (2024). Globally Important Agricultural Heritage Systems in Japan: investigating selected agricultural practices and values for farmers. International Journal of Agricultural Sustainability, 22(1). <https://doi.org/10.1080/14735903.2024.2355429>.
- Njiwa D., Gokah I., Keizire B.B., Wisdom R. Mgomazulu & Paul Thangata (2026). Middle East Conflict and Implications for African Food Systems Transformation, AGRA Position Paper.
- Qiu, Z., Chen, B., & Nakamura, K. (2016). Customary Management System of Irrigation ponds in Japan-a Case Study in a Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS) site of Noto Island, Ishikawa Prefecture. J. Resour. Ecol, 7, 205-210.
- UNCTAD. 2026. Strait of Hormuz disruptions: Implications for global trade and development. 10 March 2026. Accessed at: <https://unctad.org/publication/strait-hormuz-disruptionsimplications-global-trade-and-development>.
- Yiu, E., Jang, B., Owada, J., M. and Hwang, D. (2022). Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS) Monitoring and Evaluation Manual: A Technical Reference, Tokyo: United Nations University Institute for the Advanced Study of Sustainability.
- Zhang Y X, Min Q W, Li H Y, Lulu He, C. Zhang and Lun Yang (2017). A conservation approach of Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS): Improving traditional agricultural patterns and promoting scale-production. Sustainability, 9(2): 295-307.

منابع

- جعفروند الناز، عبداللہی زہرا، عدالتی سارہ، نیکنام محمدحسین، جلالی محسن. تهدیدهای امنیت غذایی جهان و ایران. نشریه فرهنگ و ارتقا سلامت. ۱۴۰۱؛ ۶ (۳): ۴۴۳-۴۵۱.
- ستاد امور جوانان و نخبگان وزارت جهاد کشاورزی (۱۴۰۵). پیامدهای جنگ بر زنجیره تولید کشاورزی و امنیت غذایی ایران: تحلیلی مبتنی بر شبکه خبرگانی استانی، پیش‌نویس گزارش ارائه‌شده توسط علیرضا حکیمی در جلسه روز ۸ اردیبهشت ۱۴۰۵.
- سلطانی خانکهدانی، ش. (۱۴۰۴). تعداد نظام‌های میراث کشاورزی مهم جهانی (GIAHS) به ۱۰۲ مورد رسید، یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی سال ۶ شماره ۹۲ موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.
- سلطانی خانکهدانی، ش. و کیانی‌راد، ع. (۱۴۰۲). جایگاه نظام‌های میراثی کشاورزی مهم جهانی (GIAHS) در دستیابی به اهداف توسعه روستایی. اقتصاد کشاورزی و روستایی، ۱۱(۱): ۷۳-۸۶.
- طوسی، م.، پالوج، م. (۱۴۰۵). ضرورت تمرکز برافزایش تولید داخلی برنج در شرایط بحران، یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی شماره ۱۰۴، موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.
- ملایری، م. ح. (۱۴۰۴). زنجیره تأمین چرخشی، فرصت‌ها و ریسک‌ها، فصلنامه سپهر اقتصاد کرمان، ۸(۲۸): ۱۹۶-۲۰۴.
- نیکنامی، رکسانا. (۱۴۰۲). تأثیر جنگ اوکراین بر امنیت غذایی جهانی بر اساس مدل تحلیل راهبردی پست. فصلنامه مطالعات کشورها، ۱(۴): ۶۳۱-۶۶۵.